

Вольга Такарчук

...рэчаіснасьць нашмат больш лагічная,
чым мы пра яе думаем...

Прачынайся, ты забіты

Навэла

Гэтую кніжку С. набыла таму, што яе прывабіў малюнак на вокладцы: на цёмным тле колеру засохлай крыві былі сходы, якія вялі да нейкіх невыразных прыадчыненых дзвьярэй, за імі – танюсенькая, вострая, як нож, палоска беллага сьвятла. Акрамя таго яна пазнала знаёмы шрыфт літараў загалюку: жоўтыя, з вострымі канцамі, – а гэта азначала, што кніжка была з яе любімай дэтэктыўнай серыі. Колькі год таму яна пачала з Агаты Крысьці, але хутка стамілася ад гэтай філіграннай пасьядоўнасьці: забойства – сьледства – выкрыцьцё. Быццам бы дэтэктыў быў чыстай і стэрыльнай замкнёнай на сабе канструкцыяй. С. раздражнялі кардонныя героі, падобныя да расстаўленых на дошцы рукою аўтара пешак, падуладных яго найвышэйшай ідэі. Дзіўна, што аўтар – адзіная асоба, якая ўжо ад самага пачатку ведае гэты зацыклены на сабе парадок злачынства й пакараньня ды ўсё адно мае жаданьне цярпліва працягваць аповед. Ёй гэта здавалася нудным.

*Пераклад
з польскай –
Ганны ПАЗЮК.*

С. ня ведала, чаго хоча. Ня ведала, чаго шукае на паліцах мясцовай бібліятэкі ды ў кнігарнях. Калі б яна хацела пра гэта дакладна апавесці, то, мабыць, закаціла б вочы ўгору, выцягнула б вусны, як для пацалунку, і бездапаможна разв'язала рукамі. С. шукала больш натуральных герояў і больш праўдападобных злачынстваў. Больш складаных матываў і такіх доказаў, на якія сьледчы ніколі ня зьверне ўвагі. Не. Гаворка йшла не пра кроў і мяса, не пра бойню, не пра жахі. Гэтага яна дастаткова бачыла й па тэлевізары. С. Хацелася нечага нетыповага, знайсці нейкую пабудову, не да канца зразумелую, пабудову, якая б толькі зрэзчасу высюўвалася на паверхню, каб нагадаць пра сябе. А яшчэ С. хацела такога, што б яе закранала, чапляла за жывое, не давала спаць. Гэта цяжка было растлумачыць бібліятэкарцы ці прадавачцы.

– Сама ня ведаю, – казалася яна, круцячы з недаверам кніжку, але ўрэшце яе брала. Чытаньне дэтэктываў было справай прыемнай ува ўсіх адносінах. Яно нагадвала прыбіраньне, раскладаньне па шуфлядах – пакрысе хаос ператвараўся ў парадак. Але часам і парадак набрыдае.

І С. прыносіла з мясцовай бібліятэкі цэлыя валізкі кніжак. Чытала іх запоем на кухні ды ў метро. Дзьве-тры на тыдзень. Брала таксама дэтэктывы менш вядомых аўтараў, былі сярод іх добрыя, былі й зусім ніякія. С. пакаштавала дэтэктываў з прэтэнзіяй на літаратуру, з глыбокім падтэкстам, не заўсёды ёй зразумелым; асвойталася з дэтэктывамі дзіўнаватымі, быццам нейкія гібрыдныя расьліны, пасмакавала дэтэктываў-ламігалавак, дэтэктываў-паэмаў, разабрала на часткі дэтэктывы-«матрошкі», дзе кожны наступны разьдзел выяўляў ужо нейкі іншы сэнс, іншую гісторыю, з выгляду не зьвязаную з сюжэтам; прадзіралася праз дэтэктывы-трактаты-пра, поўныя інтэлектуальных выкрутасаў, алюзіяў, якія яна павінна бала разумець, але ж не разумела; змагалася з такімі, што прыкідваліся не дэтэктывамі, а досьледамі пра пазнаньне ці маральнасьць. Былі сярод іх і злачынныя аповесці, якія на вачах у чытача руйнавалі жанравыя прынцыпы, рабілі з іх нейкі агідны фарш і, што найгорш, – называлі асобу забойцы, абмінаючы ўвесь сьвятоўны абрад сьледства. Альбо такія, што цешыліся з кожнага сказу, адсоўвалі злачынства на задні план, закаханыя ў свой эстэтызм, бы красуня ў сваё адлюстраваньне. Альбо, напрыклад, такія – ад адной думкі пра гэта сківіцы сьціскаліся ад гневу й абурэньня, – якія апісвалі злачынства ў найдрабнейшых дэталях, а пасля пакідалі яго ня выкрытым. Вычварэнцы! У кнігарнях зьяўлялася ўсё больш такіх дэтэктыўных «кентаўраў» – нейкія тэхна-дэтэктывы, дэтэктывы навукова-папулярныя, мілосныя дэтэктывы. С. чытала ўсё, прынамсі цярпела гэта. Яшчэ не здаралася такога, каб яна пачала чытаць і кінула. Прачытаць першы сказ для яе азначала тое самае, што падпісаць кантракт ці ўзяць шлюб, які будзе доўжыцца да канца. І не было ўжо шляху назад. Пакуль выкрыцьцё забойцы не разлучыць нас.

Едучы ў метро дадому, С. прачытала першыя старонкі і з прыемнасьцю адзначыла, што раман пачынаецца цалкам як трэба. Тут было ўсё тое, што яна любіла: рэалістычна і дакладна акрэсьленае месца дзеяньня; рэчы, апісаныя з увагаю да дэталю; яскравыя характарыстыкі пэрсанажаў. С. адчула ўдзячнасьць да аўтара за клопат пра чыносьці лысіну ці пакамечаныя штрэксавыя нагавіцы, бо ўжо з некалькіх гэтых штрыхоў ёй у цёмных, мільгаючых шыбах вагона малявалася ўся карціна.

Апавядалася пра тое, што ў нейкім невялічкім, але прыгожым разьмешча-

ным палацыку ва Фландрый адбывалася сустрэча майстроў дэтэктыўнага жанру. Уладаркаю сядзібы ды ініцыятаркай гэтага незвычайнага зьезду была каралева дэтэктыву, вельмі старая, гадоў за восемдзесят, Ульрыка.

С. па некалькіх фразах даволі падрабязных апісаньняў уявіла яе шчуплай, да касцей высахлай бабулькаю з доўгімі кашчавымі пальцамі. Яна была падобная да Барбары Картлэнд, можа таму, што таксама напісала колькі дзясяткаў кнігаў, якія прынеслі ёй славу. Блакітны ядваб Ульрычыных сукенак і празмерная колькасць залатых бразготак білі ў вочы. С. падумала, што такая асоба, напэўна, пахне сенам, якое мае самы крохкі водар у сьвеце.

Ульрыка была фламандкаю, палацык спрадвеку належаў яе сям'і, але пасля бітвы пад Іпрам страціў сваю прывабнасць, мабыць, таму што сама зямля тут сьмярдзела трупамі. С. зірнула на свайго суседа, які на каленях вёз у кошыку кацяня, і падумала, што трэба ўдакладніць, пра якія падзеі гаворка. Пра Першую сусьветную ды і прыг? Пэўна, так.

Знакамітая Ульрыка пастанавіла ў тэстаменце, што пасля яе сьмерці палацык у каштанавым парку стане асяродкам творчай працы, прыпулкам для аўтараў дэтэктыўных раманаў. Унізе, адразу каля ўваходу, адна заля будзе прысьвечаная ёй самой – жыцьцю й творчасці. Фатаздымкі, вітрына з рукапісамі, калекцыя шматмоўных выданьняў. Сваю бібліятэку, парк, прыгожанькі «Рэно», а таксама сваю найлепшую фламандскую кухарку (доўгіх ёй год жыцьця!) яна аддасць у распараджэньне гасьцей. Пакоі на першым паверсе, што месціліся ў цесным калідоры адзін пры адным, як каморкі, малыя й цёмныя, будуць служыць наступным пакаленьням аўтараў на славу дэтэктыву.

Да свайго жалю, С. мусіла адкласьці кнігу якраз у той момант, калі з найбліжэйшага да Баена вакзалу сустракалі першага прыбылага. Ёй спадабалася, што за ім прыехаў аўтамабіль з палацу. Менавіта згаданы сіні «Рэно». Першым госьцем быў той самы лысы мужчына ў пацэртых штрокавых нагавіцах.

С. паднялася з сеткамі на чацьвёрты паверх і дацёглася да сваёй кватэры. Адчыніла акно, і ў дом уляцеў яшчэ слабы й невыразны пах вясны. Мімаходзь С. заўважыла некалькі малых мушак на лістах кардону, што перанесзіму амаль без пашкоджаньняў. Пасля С. накарміла ката, паставіла вадку для макаронаў і, чакаючы, пакуль закіпіць, прысела на зэдліку ў кухні, каб чытаць далей.

Мужчына зваўся Лангфэла й быў знакамітым ангельскім аўтарам дэтэктываў. Змораны далёкай дарогай, ён думаў толькі аб тым, каб перад сумеснай вячэрай хвілінку падрамаць. Аднак усё-ткі з цікавасьцю глядзеў на маркотны імглісты краявід паўночнай Францыі, які, яму здавалася, хутчэй паспрыяў бы напісаньню сентыментальных трылераў.

– Ці праўда, што паблізу ёсьць вялікія брытанскія вайсковыя могілкі? – запытаў ён у мажнага кіроўцы, які перад гэтым на станцыі дапамог яму пагрузіць дзьве вялікія валізы, а цяпер прызна ківаў, павяртаючыся ўсім целам да пасажыра. Машына рызыкаўна праехалася правымі коламі па ўзбочыне, так што Лангфэла ўскрыкнуў.

Кіроўца выбачыўся і пасля ўжо не казаў ані слова. Таксама моўчкі занёс валізы наверх і паказаў яму пакой.

Калі Лангфэла дабраўся да свайго пакою, вада для макаронаў закіпела, і С. занялася абедам. А потым не было ўжо й размовы пра чытаньне: вярнуліся са школы дзеці, пазапальвалі ўсюды сьвятло, уключылі тэлевізар, пасля

зьявіўся муж С. – як звычайна, з кіслай, незадаволенай мінай. С. мыла посуд, а пасья дастала прасавальную дошку й за гэтай найнуднейшай у сьвеце працай правяла цэлы вечар. За кніжку яна ўзялася толькі позна, калі муж ужо заснуў і пахропваў так жаласна, як малы хлопчык, якому ўзвалілі на плечы цэлы сьвет.

Лангфэла замовіў сабе гарбаты ў пакой, а пасья распакаваў свае рэчы й уважліва аглядзеўся. Пакой быў абсталяваны з нейкай паўночнай суровасьцю: вялікі двухспальны ложка, стол для працы й прыгожая старая шафа. Акно глядзела ў парк, які цяпер, на зьмярканы, патанаў у фіялетавым сьняве. Аранжава сьвяцілася пажоўклае ўжо лісьце каштанаў. Лангфэла адзначыў незадаволеная, што ў пакоі няма лазенкі й давядзецца йсьці ў канец доўгага калідору. Да гарбаты падалі сьмятанкавы салатжэнік – як мае быць, на парцялянавым сподачку.

С. нядоўга думаючы ўстала і ўпоцемкі пайшла на кухню. Вядома, яна не знайшла ў буфэце сьмятанкавых салатжэнікаў. Аднак ёй хапіла і некалькіх падсохлых коржыкаў. Тым часам Лангфэла марыў пра шкляначку віскі, але вырашыў да вячэры не спускацца ўніз.

Другой асобай, прыбылай тым вечарам у палацык, была Ан-Мары дзю Лак. Нягледзячы на тое, што яе рукі прамерзлі да касьцей, яна спрытна падвяла свой адкрыты аўтамабіль да пад'езнай пляцоўкі. Пакуль С. даведлася пра яе няшмат. У кніжках дзю Лак дэтэктывамі заўсёды былі кабаты й сваёй праніклівасьцю пераўзыходзілі калегаў-мужчынаў. Ан-Мары паліла люльку й ніколі не здымала вычварнага галаўнога ўбору. Часам гэта быў просты фетравы кацялок, а часам – нязвычайнае канацьце з рафіі ды птушыных пёраў. Зпад яго выглядалі прамыя пасмачкі сівых валасоў. Здавалася, што яна была адной з найінтэлігентнейшых кабатаў у краіне. Героі яе кніг абменьваліся бліскучымі дыялогамі. Як адзіная кабата сярод запрошаных гасьцей яна атрымала пакой з лазенкаю. Уяўляючы сабе гэты сьветлы жаночы пакой з крэмавымі шпалерамі, С. заснула. Апошнім вобразам, які яна яшчэ бачыла, былі доўгія пальцы францужанкі, што адкручвалі металічныя краны ў выглядзе рыбіных галовак.

Раніцай не атрымалася прачытаць ні старонкі. С. ехала на працу ў метро ў такой цісканіне, што ёй зрабілася млосна. Натоп вынес яе проста пад ранішні веснавы дождж. С. бегла праз бліскачае цэнтральнае скрыжаваньне гораду да канторы і цяпер ужо думала толькі пра тое, што павінна сёньня зрабіць. Ад беганіны па мокрай сьлізкай вуліцы ў яе расхістаўся абцас, і цяпер трэба было кроцьць асьцярожней, каб ён чаго добрага не адваліўся зусім. А пасья – шамаценьне папераў, беспасьпяховае рэгуляваньне батарэяў, боль у галаве, якая ў душным паветры высыхае, нібы кукурузная кіёўка. Прэзентацыя новай крэдытнай праграмы, белая віскозная блузка, прыліпла да ўзмоклага цела. Узгадаўшы халодны блакіт шаўкоў Ульрыкі, С. засумавала па Фляндрыі. Не, не пачытаць ёй сёньня спакойна, бо ўвечары яны з мужам ідуць на ўлазіны да знаёмых. У перапынку на ланч, калі ўсе сышлі ў бар альбо моўчкі елі па кутах свае канапкі, С. выцягнула з сумачкі кніжку, зачынілася ў дамскай прыбіральні й пачала чытаць.

Вячэра была а восьмай. Усе ўжо сабраліся – Ульрыка ў блакітным строі з неверагоднай даўжыні муштуком, сівая і ўся ў поблісках золата. Упэўненая, уладная, іранічная й гострая, бы лязо. У некалькіх фразах, што апісвалі Ульрыку, між радкоў чыталіся намёкі на ейную жорсткасьць. Але, можа, С. так толькі здалося. Лангфэла, яшчэ крыху заспаны, разгублены, ні стары, ні ма-

лады – як і ўсе ангельцы – у штроксавым пінжаку з нашытымі на локцях скуранымі латкамі. Ан-Мары, экспансіўная (ах, як С. любіла гэтае азначэнне «экспансіўная», хаця й не зусім ведала, што яно дакладна азначае), зграбная й гнуткая, у доўгай плісаванай белае спадніцы й белым пуловеры, сардэчна прывіталася з гаспадыняй, не раўнуючы дачка з матуляй, ці нават хутчэй, унучка з бабуляй. Яе бліскучая ўсьмешка, якая без сарамлівасці адкрывала ўсе тайніцы яе ротавай поласці, здавалася, прамаўляла: «Глядзіце, мне няма чаго хаваць!» І яшчэ – пан Фрухт – дробны, несіметрычны, нязграбны ў рухах. Гледзячы на такога, міжволі шукаеш сьлядоў нейкага прыхаванага калецтва. І пасья расчаравана сьцьвярджаеш, што з ім усё ў парадку. І на закуску – а як жа без яго! – цемнаскуры малады амерыканец, станісты й прыгожы. Згадалася, што блізарукі Лангфэла ледзь не прыняў яго за лёкая. Гэты Лу Нейкі (С. ня вельмі добра ведала замежныя мовы, а таму заўсёды мела складанасці з ангельскімі прозьвішчамі) быў новым знаёмым Ульрыкі. Яна сьцьвярджала, што Лу піша найлепшыя дэтэктывы ў Амерыцы й за ім будучыня. Прынагодна Ульрыка ў пары словаў пераказала яго апошні раман «Божыя дрэвы»: бабулька ў інваліднай калясцы, найстарэйшая ў родзе, вынаходліва забівае непатрэбных ёй нашчадкаў з дапамогай соку канваліяў, які раз-пораз дадае ў традыцыйную гарбату. Малады чалавек задаволена ўсьміхаўся, слухаючы кампліменты. Падалі халодную закуску з печанай гародніны. А да яе – віно, марка якога нічога пэўнага С. не казалі. Старая гаспадыня вяла рэй у размове. Здавалася, яна трымала ўсіх у руцэ, як пачак сурвэтак.

А яшчэ за сталом прысутнічала маўклівая панна Шацкі, якая была для Ульрыкі кампаньёнкай, сакратаркай, пакаёўкай і, безумоўна, хлопчыкам для біцьця. Жанчына за сорака, пульхная, нібы прысыпаная попелам, – яна нагадвала бісквіт у цукровай пудры. Вялікі карункавы каўнерык адцягваў увагу ад яе па-мацярынску заклапочанага твару. Калі да панны Шацкі звярталіся, яна чырванела, зарумяньвалася, нібы скарынка, праменілася ружовым, коле-рам малінавага жэлі, але праз імгненне зноў блякла. Ульрыка была да яе больш чым жорсткай.

Едучы ў метро дадому і ўвесь час згадваючы пра абцас, С. даведлася пра гульні ў Забойцу. Яе трохі здзівіла, што замест таго, каб весьці сур'ёзную размову пра мэту прыезду, будучыню дэтэктыўнага жанру ў сьвеце ці, напрыклад, пра нядобрасумленнасць выдаўцоў і залішняе нахабства агентаў, яны проста расьселися на канапах у гасьцёўні й пачалі гуляць. Відавочна, рабілася гэта для таго, каб чытач меў магчымасць бліжэй да іх прыгледзецца. Павінна ўжо завязвацца інтрыга. Павінны ўжо з'явіцца першыя асьцярожныя падказкі. Цяпер С. пачала чытаць вельмі ўважліва. Калі б абедзьве яе рукі былі свабодныя, С. пацёрла б імі ад задавальнення – ну, пачынаецца. Але яны былі занятыя. У левай – кніжка, а правая падтрымлівала торбы з закупами. Краем вока С. заўважыла, што на суседняе сядзеньне сеў мужчына ў скуранцы з даберманам на кароткім павадку. Сабака паглядаў на яе непрыязна.

Сэнс гульні быў у тым, што ўсе павінны былі заплюшчыць вочы, быццам бы сьпяць, а ў гэты час Вядоўца, ходзячы вакол гульцоў, дотыкам пальца вызначаў забойцу. Потым Забойца паказваў вачыма на Ахвяру, якую бачыў, вядома ж, толькі Вядоўца. Ён абвяшчаў уголос імя, і ўсе прачыналіся – расплюшчвалі вочы. Цяпер пачыналася галоўная частка гульні, то бок сьледства. Трэба было паміж сабой вызначыць, хто Забойца.

Калі гульцы памыляцца, Забойца забівае наступнага. Калі адгадаюць, Вядоўца выбірае новага Забойцу.

Спачатку С. не зусім разабралася ў правілах і ўсё, шчыра кажучы, здалося ёй досыць дзіўным. Але хутка С. зразумела задуму апавядальніка: чытач мусіў атрымаць адпаведную порцыю інфармацыі пра герояў і адносіны паміж імі. С. прыняла гэтыя правілы за добры знак. Хай гуляюць.

Першай ахвярай быў Фрухт, вяла, вядома ж, Ульрыка.

– Прачынайся, Фрухт, – сказала яна. – Ты забіты. Фрухт быў непрыемна здзіўлены, што яго забілі першым. Ён надзьмуў вусны й каўтнуў ладную порцыю каньяку.

– То пачнем, – прысьпешыла іх гаспадыня. – У каго з вас была нагода, каб забіць спадара Фрухта?

– Можа, ня будзем казаць «забіць», – раптам ажывіўся Лу. – Можа, скажам «выключыць» ці «нейтралізаваць», ці як-небудзь яшчэ. «Забіць» гучыць нядобра. Бо, заўважце, ніхто, калі забівае, ня думае, што забівае, майце гэта на ўвазе. Прынамсі я не хачу быць «забітым».

– Але ж гэта толькі словы, – кінуў упаўголасу Лангфэла. – Крыху пачуцьця гумару, калега!

Астатнія таксама праігнаравалі заўвагу Лу, а ў дужках было напісана, што Ан-Мары падумала пра яго – «неўротык», а ўголас дадала:

– Спадара Фрухта забіў Джон, Джон Лангфэла, бо ў таго пакой лепшы ад ягонага. Бліжэйшы да лазенкі.

Лангфэла ў ролі падазронага захаваў узорна-каменны выраз твару, а Ульрыка ўсміхнулася:

– Нішто сабе для пачатку, але хацелася б нейкіх больш пераканаўчых матываў.

– Зайздрасць, – няўпэўнена прамармытала спадарыня Шацкі й адразу ж пачырванела.

– Ці магу я абараняцца? – спытаўся Лангфэла.

Ульрыка падтакнула.

– Вядома ж, абараняйся. У гэтым і сэнс. Абараняйся, нават калі вінаваты, уводзь нас у зман, замятай сляды. Інакш будзе нудна.

– Ня думаю, што матыў зайздрасці можна ўспрымаць сур'ёзна, – пачаў ангелец. – Што такога мае спадар Фрухт, апроч лазенкі, каб яму зайздросціць? У Францыі дэтэктыў ніколі ня будзе карыстацца такім попытам і павагаю, як у мяне на радзіме. З гэтага вынікае і павага, якой карыстаюцца аўтары. Я напісаў 24 кнігі, маю свой статус, мае кнігі перакладзеныя на шмат моваў, мяне называюць класікам дэтэктыву.

Фрухт перапыніў яго на паўслове:

– Я не пішу дэтэктываў. Я пішу раманы, выкарыстоўваю прыёмы гульні, напрыклад, моўнай, звяртаюся да эрудыцыі чытача, апелую пераважна да міфалагічных матываў. Я карыстаюся магчымасцямі гэтага жанру для літаратурнай гульні з чытачом. Гэта не банальныя дэтэктывы, такія як... – Тут ён прыкусіў язык і ўтаропіўся ў дно кілішка.

Ульрыка заклікала яго да парадку:

– Ахвяра маўчыць. Такія правілы.

На жаль, у гэты момант С. мусіла перарвацца, каб выйсці на сваёй станцыі. Па дарозе дахаты яна намерылася чытаць ідучы, але вырашыла, што з расхістаным абцасам гэта будзе небяспечна. Гульня ёй спадабалася. Калі гуляць усур'ёз, яна магла б зрабіцца нечым накшталт групавой

псіхатэрапіі. С. падумала, што калі-небудзь магла б прапанаваць яе сваім хатнім. Яе муж перакідваўся з імі, можа, пяцьцю словамі на дзень, старэйшы сын амаль не бываў дома, а дачка зачынялася ў пакоі й слухала нудную бразгатлівую музыку. Нават кот цэлымі днямі праседжваў на балконе, з нейкай зьвярынай меланхоліяй углядаючыся ў суседнія шматпавярховікі. Хто з іх забіў бы ката?

С. хутка зрабіла на абед лазаньню з паўфабрыкату і адпрасавала сабе выходную сукенку. Пасьля яна доўга шукала любімую кашулю мужа і ўрэшце знайшла яе бруднай, заціснутае за батарэю ў лазенцы.

– Я чытаю цікавую кніжку, – сказала яна мужу ў таксоўцы, але той пачаў ужо размаўляць з кіроўцам пра перавагу газавага паліва над бензінам.

Новы дом знаёмых аказаўся такім прыгожым, што С. нават сумна зрабілася. Гаспадыня вадзіла іх па пакоях, яшчэ поўных паху сьвежай фарбы й дрэва, паказвала абедзьве лазенкі. У большай з іх была вялізная двухмясцовая ванна, і С. раптам страшна захацелася выкупацца ў такой. Наліць пеністай вадкасці для ваннаў і ляжаць сабе, чытаючы, цэлымі вечарамі. З келіхам шампану на гладкім кафлевым краі.

Гаспадар дому ганарліва распаліў наўюткі камін. На імгненьне стала дымна, але ўжо адчынілі вокны ў сад і крамяны подых веснавога, з пахам зямлі, вечару ўліўся ў пакой. С. дапамагала гаспадыні насіць салаткі й укладваць печыва ў кошыку. Мужчыны стаялі на тэрасе й палілі, разважаючы пра разнавіднасці дахавых пакрыццяў. Выпіўшы колькі бутэлек віна, яны з разумяненымі тварамі сядзелі каля каміну й пляткарылі пра ўсякіх не прысутных тут знаёмых. С. прыйшло ў галаву, што цяпер можна было б згуляць у Забойцу. Яна прапанавала ім гэта й пераказала ўмовы гульні. Усе згадзіліся, хоць і з цяжкасцю. Напачатку Вядоўцай была С. і кальнула ў спіну гаспадара, надаючы яму такім чынам ролю Забойцы. Ён тут жа забіў сваю жонку. Гульня не атрымалася, бо адразу ўсе дружна адкрылі праўду.

– Дурная гульня, – сказаў муж С. – Пагуляйма ў амбасадора.

– Чаму мы павінны ў нешта гуляць, – запратэставала гаспадыня дому. – Мы ўсе так рэдка бачымся, шкада часу на гульню.

Яны адкаркавалі яшчэ бутэлекку віна і з келіхамі ў руках аглядалі сьвежапасаджаныя кусты родадэндронаў і фарсіцы.

Вярнуліся дадому па поўначы. С. узяла ў ложак кнігу, але адзначыла толькі тое, што пісьменьнікі гулялі далей. Гэтым разам ахвярай была панна Шацкі, а Ланфэла быў пад падазрэннем у Лу. Забіў з помсты. «Гэта было б вельмі проста», – падумала С. Але ў яе кружылася галава, таму яна паклала кнігу на падлогу каля ложка й заснула.

Прачнулася С. з непрыемным пачуццём, што яна праспала на працу, але з палёгкай узгадала, што сёння субота. Палоска сонечнага сьвятла бязьлітасна выяўляла ўсе плямы на шэрым дывановым пакрыцці ў спальні. «Трэба б яго калі-небудзь вымыць», – падумала С. сонна. Ідучы зварыць сабе кавы, яна ўбачыла ката, які нерухома сядзеў на балконе. Дзьверы былі зачыненыя. С. хутка пусьціла яго ў кватэру – той спакайніотка ўвайшоў, ані знаку эмоцыяў з прычыны халоднага начлегу. Як дзеці маглі забыць пра ката? Нельга разлічваць нават на ўласных дзяцей. С. зрабіла дзьве кавы й занесла іх у спальню. Каву для мужа паставіла з яго боку – у найгоршым выпадку вып'е халодную. Абаперлася на падушку і, п'ючы маленькімі глыточкамі гарачую каву, пачала чытаць. Менавіта так С. магла б правесці рэшту жыцця – не вылазячы з ложка й чытаючы дэтэктывы.

Кампанія ў кнізе працягвала гуляць. Вадзіў Фрухт, забілі Лу. С. спрабавала прасачыць за прыхаванымі матывамі. Яна была ўпэўненая, што апавядальнік наводзіць на нейкія сьляды, але ня дужа магла скеміць, на якія. Ці трэба гэтую гульню ўспрымаць усур'ёз? Бо калі яна так падрабязна апісвалася, то мусіла мець нейкі сэнс для ўсяго сюжэту. «Што за дзіўная кніжка,» – думала С. з нарастаючай нецярплівасьцю.

Выявілася, што Лу забіла Ульрыка (гэта адкрыў апавядальнік). Гульцы не здагадаліся, і Ульрыка засталася непакаранай. Прапанавалі пакараць Лангфэла («Яны разважалі так сама, як я», – заўважыла С. і ўсьцешылася з уласнай кемлівасьці). Вядома, нікому і ў галаву не прыйшло, што Ульрыка магла забіць свайго маладога ўлюбёнца з Амерыкі. Тым ня меней.

С. была трохі разгубленая. Бо ў кніжцы пачаўся наступны дзень, а нічога яшчэ ня здарылася. У Агаты Крысьці ўжо быў бы труп, а тут гаспадыня маёнтку запрасіла ўсіх на шпацыр, і яны аглядалі клумбы з восеньскімі крэмавымі ружамі, гулялі па аляях, збіраючы цудоўныя зіхоткія каштаны. Пасьля ланчу быў вольны час. Ан-Мары паехала на машыне па цыгарэты ў Баен. Ангелец выправіўся сам да вайсковых могілак. Ульрыка спала. Панна Шацкі працавала з карэспандэнцыяй. Лу... Што рабіў Лу? Некуды паехаў на ровары. Сустрэліся разам яны адно за гарбатай і зноў пачалі гуляць у Забойцу.

Як вынікала з багатага досведу чытаньня С. дэтэктываў, у гэтым месцы прыблізна ў кожнай трэцяй кніжцы пасьля знаёмства з героямі павінна адбыцца злачынства. «Можа, яно будзе пасьля вячэры?» – падумала С. Цяпер яна чытала вельмі ўважліва, усведамляючы, што кожная падрабязнасьць можа быць істотнай. Кожнае нават дробнае выказваньне, кожны намёк. Але й пасьля вячэры кампанія нявінна гуляла. У другі раз быў забіты Лу, але яго твар заставаўся непраніцальным, пэўна, пра нешта сам сабе думаў. Неўзабаве па эгэтыўнай прыкмеце (румянец!) высветлілі, што яго забіла панна Шацкі. Зрэшты, здавалася, што ёй увогуле ня важна, ці выкрыюць яе. Пасьля забілі Ан-Мары, якая не прамінула зазначыць, што гэта змова супраць кабет. С. заўважыла, што ўва ўсіх гэтых магчымых камбінацыях (Вядоўца – Забойца – Ахвяра) у ролі ахвяры не бывае Ульрыкі. Яе абмінаюць, нібыта таму, што забіваць гаспадыню й славетную пісьменьніцу, хай сабе ў гульні, лічыцца няветлівым.

Пасьля ўсе размаўлялі ў гасьцёўні пра літаратуру й пра незвычайныя спосабы забіваньня. Усім спадабаліся атручаныя маркі Лангфэла. Паштовая чыноўніца ў маленькім гарадку ў Ёркшыры такім чынам прыбірае магчымых пакупнікоў свайго дому, выстаўленага на аукцыён. Пасьля ўсе пайшлі спаць, і С. была ўпэўненая, што менавіта гэтай ноччу адбудзецца тое, што мае адбыцца. Цікава, хто каго заб'е? І чаму? У гэтую самую хвіліну прагнуўся яе муж, пацягнуў за коўдру, і С. праліла палову кубка на пасьцель. Раззлаваная, яна пайшла ў лазенку, каб напоўніць ванну. Мабыць, шум пабудзіў дзяцей, бо яны пачалі стукацца ў лазенку.

С. закруціла краны і ўладкавалася пры маленькім століку на кухні. Ёй карцела зазірнуць на апошнюю старонку (яна не рабіла гэтага ніколі-ніколі!). Уся гэтая кампанія паволі пачынала яе раздражняць. Раніца была такая ж, як і ўчора. Толькі яны (без Ульрыкі й панны Шацкі) вырашылі пакатацца на аўтамабілях. У Іпры выпілі салодкага фламандзкага піва й зьелі бліноў. (С. падумала, што даўно не рабіла бліноў.) На гэтым шпацыры выявілася, што Ан-Мары й Лангфэла добра ведалі адзін аднаго. Прынамсі, яны давалі зразумець, што пазнаёміліся й пасябравалі некалькі гадоў таму. Фрухт нават пачаў падазраваць іх у нечым большым і прызнаўся ў гэтым Лу. Лу сказаў,

што гэта іх не датычыцца. Пасьля Фрухт аддзяліўся ад групы, і ўсе мусілі яго чакаць, пакуль ён не вярнуўся, просячы прабачэньня. Ён не сказаў, што рабіў. Паехалі дадому на гарбату, пасьля сядзелі ў сваіх пакоях, а Лу заняў ванну на добрыя дзеве гадзіны.

Чакаючы чаргі ў лазенку, С. зрабіла яшчэ кавы. Усе ўжо былі на нагах. Грукалі пры складаньні канапы-ложкі, шумеў душ, жухаў цяжка напятаму мужавы эспандэр. С. вырашыла чытаць далей, што б ні здарылася. Яна вырашыла, што хаця б у суботу мае на нешта права.

Гэтым вечарам яны зноў гулялі. На гэты раз нехта забіў Ульрыку, быццам бы адчуўшы незадаволенасьць С. Хто - гэта ведаў толькі Вядоўца Лу, але астатнія не здагадаліся, і гэта засталася нявысьветленым. Ульрыка была заўважна ўзрадаваная. Пасьля загінулі Лангфэла й панна Шацкі. Забівалі Ульрыка й Ан-Мары. Фрухт здаваўся хворым і раней за ўсіх пайшоў спаць.

Раніцай ўсе прачнуліся жывыя й абсалютна здаровыя. С. расчаравана пераканалася ў гэтым, праверыўшы, хто прыйшоў на сьняданак.

З гэтай кніжкай было штосьці ня так. С. дайшла ўжо да паловы, але ніводная калізія дагэтуль не завязалася. Нічога не адбывалася. «Гэта немагчыма,» – падумала С. і яшчэ раз уважліва праглядзела вокладку, прачытала ззаду фрагмент рэцэнзіі, у якой тлустымі літарамі былі выдзеленыя словы «незабыўныя перажываньні» й «трымае ў напружаньні да канца». С. нічога не разумела. Гэта нейкая чухня! С. уласна была ўжо гатова зазірнуць на апошнюю старонку. Выпрабаваньня чытачкі дэтэктываў ведаюць, якое гэта было б злачынства – гэта як выпіць вяду разам з немаўлём, сьсекчы сук, на якім сядзіш, выкапаць яму й самому туды ўваліцца. Пазбавіць сябе прыемнасьці паступовага адкрыцьця – значыць спляжыць сэнс аўтарскай працы, пасьмяяцца з яго, напляваць на яго высілкі. С. была правільнай чытачкай, слухмянай законам жанру, і чым большую мела спакусу, тым больш супраціўлялася. Але калі ўсе госьці Ульрыкі ў поўным здароўі дажылі да вячэры, С. не на жарт узлавалася. Яна пакінула кніжку на буфэце вокладкай дагары й прынялася выконваць абрады сямейнай суботы. Яна папрасіла сына дапамагчы сьпячы бліны і здолела нават крыху з ім пагутарыць. Дачку адправіла ў цукерню па цеста, і пасьля абеду яны ўчатырох папілі гарбатку. Пасьля ўсе разам глядзелі нейкі амерыканскі серыял, але, праўду кажучы, С. не зусім магла на ім засяродзіцца. Яна думала пра тых, замкнёных у фламандзкім замку. Думала пра панну Шацкі, пра тое, што яна прысьвяціла Ульрыцы ўсё сваё жыцьцё. Ці напраўду Лангфэла й Ан-Мары маглі б быць разам? І дзе хадзіў Фрухт? Не любіла С. гэтага Фрухта. Здалёк было відаць, што ён штосьці задумаў.

С. ведала, што нехта некага заб'е і таму непакоілася. Урэшце, гэта мусіла адбыцца, бо яна ж дэтэктыў набыла. С. ціхенька выйшла на кухню й зноў прысела ля стала, застаўленага гатовымі блінамі (засталася толькі намазаць іх салодкім сырам). Прачытала некалькі старонак, але таварыства зноў размаўляла ды шпацыравала. С. перагарнула некалькі старонак і, наперакор сабе, прачытала адзін сказ:

– Сёньня ўвечары я хацеў бы быць Вядоўцам, – сказаў Лангфэла й абвёў позіркам усіх сабраных.

С. хутка закрыла кніжку з невыразным пачуцьцём віны, злая на сябе, расчараваная.

Увесь пасьяпалудзены час С. праглядала газеты мінулага тыдня, пасьля ўзялася за праньне. Дзедзі незаўважна ўпырхнулі. Муж патануў у шклістым сьвятле тэлевізара. Неўзабаве настаў вечар – доўгі, пусты, быццам ён выпаў

з бегу часу й распасьцёрся па-над горадам у неспакойным чаканьні. С. цьмяна адчула, што павінна нешта зрабіць, вырашыць нешта вельмі істотнае. Утульна прыладзіўшыся на засьцеленым ложку, яна думала. Празь нейкі момант усё падалося ёй зусім простым. С. апранула плашч і абутак. Да гасьцёўні, што ўнізе, ёй удалося дабрацца бяз цяжкасьцяў. Планіроўку С. ведала добра. На стала стаялі пустыя кілішкі для каньяку й попельніца, поўная недапалкаў. Лесьвіца была пакрытая мяккім дываном, таму С. бязгучна паднялася наверх. Яна прайшла празь другі паверх, толькі акінуўшы вокам шэраг замкнёных дзьвярэй, ледзь бачных у цемры. С. дакладна ня ведала, які з двух пакояў наверхсе належаў Ульрыцы. Яна рызыкнула. Дзьверы, калі С. іх адчыняла, лёгенька зарыпелі. Як толькі яе вочы крыху прызвычаліся да цёмна-сіняй цемры (звонку, у парку, увесь час гарэлі ліхтары) – С. убачыла маленькі калідорчык, пасья – бібліятэку з велізарным пісьмовым сталом пасярэдзіне, у якой цёмнай чырваньню цепліўся камін. Дваіныя рассоўныя дзьверы мусілі весьці ў спальню. Яны былі прыадчыненыя настолькі, што С. толькі ледзь іх кранула. Яна ўбачыла сумную карціну – бабулька спала, шырока разявіўшы бяззубы рот. Яна была амаль лысая. Яе цела нагадвала С. пачарнелую скурку ад банана. На начным століку ў шклянцы плавалі Ульрычыны зубы, што аптымістычна пабліскавалі ў святле паркавых ліхтароў. Уласна кажучы, толькі яны й здаваліся жывымі. Над імі трыумфальна раскашаваў сівы парык са старанна ўкладзенымі, пэўна паннай Шацкі, локанамі. С. агледзелася па баках, але тут нічога прынаднага не было, таму яна вярнулася ў бібліятэку й падышла да стала. Яе позірк наткнуўся на нешта доўгае й вострае – нож для разразаньня кнігаў, невялікі, зручны, з аздобленым дзяржальнам, С. адчула ў далоні пукатасьць разьбы й акруглую, прыемную на дотык паверхню дарагіх упрыгожаньяў. «Біруза», – падумала яна.

С. вярнулася ў спальню й асьцярожна села на скрай ложку. Калі яна заносіла нож, Ульрыка ў невытлумачальным парыве інстынctu самазахаванья прагнулася, прынамсі, расплюшчыла вочы.

– Што? – непрытомна спытала яна, і тады С., адварнуўшыся ад яе, нанесла ўдар.

С. здзівілася, што гэта было так проста. Нож на імгненьне затрымаўся на нечым цьвёрдым, а пасья ўвайшоў глыбей, як у мяса. Ульрыка ўздыхнула, так і не дачакаўшыся адказу на сваё пытаньне.

С. ужо больш не хацела мець з гэтым нічога агульнага, яна адчувала агіду да гэтага мёртвага цела, да гэтага дому, да сябе. Жэстам, падгледжаным у дэтэктыўных фільмах, С. выцерла дзяржальна нажа аб пасьцель і выйшла. Яна яшчэ чула водгалас бягучае вады ў нейкай з лазенак, калі зачыняла за сабой вялікія зашклёныя дзьверы.

Прачнуўшыся наступнага ранку, С. адразу ж зрабіла сабе кубак добрай духмянай кавы, стоячы зьела халодны блінок і з асалодаю пасунула падушкі да ўзгалоўя. Муж яшчэ спаў, зрэшты, была нядзеля. С. пачала чытаць.

– Немагчыма, – сказала Ан-Мары. – Гэта нейкі жах.

Панна Шацкі бязгучна ўсхліпвала, цалкам схаваная за вільготнай хусьцінкай.

– Ведаеш, што мне прыйшло ў галаву, – пачаў Лангфэла, больш ня дбаючы аб этыкеце й кажучы ёй «ты». – Ведаеш, што гэта значыць? Гэта мусіў быць нехта з нас.

– Вы, пэўна, звар’яцелі, – азваўся Фрухт, а яго голас небяспечна балансаваў на мяжы істэрыі. – Усе ж спалі...

– Уласна, пра тое й гаворка, спадару Фрухце, – ніхто з нас ня мае алібі. Усе спалі ў сваіх пакоях, ніхто нікога ня бачыў, нічога нельга сказаць пра гэтую ноч.

– Гэта мог быць нехта звонку, так, гэта відавочна, – Фрухт нават падскочыў ад хвалявання. – А прыслуга, тая дзіўная панурая фламандзкая пара?

– Яны мелі выходны, – зарыдала панна Шацкі.

– Маглі вярнуцца. Ці яна, Ульрыка, добра да іх ставілася? Можа, не плаціла ім? Можа, здзекавалася зь іх службы, а яны ўжо колькі год хавалі крыўду, але гэтай ноччу перапоўнілася мера цяплення, не маглі больш трываць прыніжэння, не маглі...

– Ну, до ўжо, до, спадару Фрухце, гэта патыхае ўжо кічам, – працэдзіла скрозь зубы Ан-Мары. – Мы збіраем факты, а ня доммыслы. А Вы, Вы чаго маўчыце? – зьвярнулася яна да Лу.

Лу падняўся, запаліў цыгарэту і паціснуў плячыма.

– Гэта нейкі фарс, – прамовіў ён спакойна й флегматычна. – Яна сама гэта прыдумала. Гэта жарт, не разумеете? Яна, можа, цяпер падслухоўвае зверху й памірае са сьмеху.

Панна Шацкі зайшлася плачам:

– Яе забілі, забілі! Закалолі, як зьвера!

Лангфэла крыху скрывіўся ад такога параўнання.

С. паднялася і, працягваючы чытаць, пайшла на кухню па яшчэ адзін блінец. Па дарозе зазірнула ў пакой сына. – Спаў апрануты.

– Панна Шацкі, Вы ўжо затэлефанавалі ў паліцыю? – спытала Ан-Мары й падала ёй кілішак каньяку.

Зубы сакратаркі непрыемна застукалі па шкле.

– Не, пан Лангфэла...

– Я думаў, што мы спачатку ўсё, што магчыма, высветлім самі, – сказаў Лангфэла й закрочыў па гасьцёўні ўзад і ўперад. – Урэшце, усе мы цывілізаваныя людзі. Думаю, што мы павінны аднавіць сабе гэтую ноч. Па-першае, хто апошнім бачыў Ульрыку.

– Я, – панна Шацкі ўзняла руку, як дзіця ў школе, – я дапамагала ёй пакласьціся й пасыла яшчэ пэўны час прычэсвала... прычэсвала парык.

– Які парык? – спытаў Фрухт.

– Яна насіла парык, Вы гэтага не заўважылі? – азвалася са злосьцю Ан-Мары.

– А павінны быў?

– Вы пісьменьнік, таму павінны зьвяртаць увагу на такія рэчы.

– Як стасуецца пісаньне да парыка? Вы несяце лухту.

Муж С. неспакойна паварушыўся й пацягнуў за коўдру. Яна пасьпела ў апошняю хвіліну падхапіць кубак. Учорашняя пляма тужліва бранзавела на белай пасьцелі. С. даведлася, што пасыла ўчорашняй гульні ў Забойцу амаль усе адначасова пайшлі да сябе наверх. Толькі Фрухт яшчэ запарваў сабе вярбену, але і ён адразу ж пайшоў у пакой. Нічога незвычайнага ён не заўважыў.

– Памятаю, што на стале засталіся недапалкі, але я падумаў сам сабе, што не я павінен тут прыбіраць.

– Кожны з нас мог узняцца сярод ночы й пайсьці на трэці паверх, каб зрабіць гэта. Кожны, – сказала Ан-Мары. – І гэта агаломшвае.

– Ці можна пайсьці на яе паглядзець? – раптам спытаў Лу. – Ня веру, што яна нежывая. Яна была дужа спрытнай, каб даць сябе забіць ува ўласным ложку. Яна занадта разумная для такога.

- Не чакаючы адказу, ён рушыў да сходаў. Усе падняліся й пайшлі за ім.
- Можа, нейкія ідэі ўзьнікнуць на месцы забойства, – сказаў Фрухт. – Са-чыце, каб нічога ня рушыць.
- Гэта ня Ваш дэтэктыў, – зласьлівым шэптам сказала Ан-Мары.
- С. адставіла пусты кубак і, расчырванеўшыся, чытала далей.
- Лу схіліўся над памерлай і прыклаў вуха да яе пляскатых грудзей.
- У яе на галаве парык, – з дакорам сказаў Лангфэла. – Раней яго не было.
- Гэта я ёй апранула. Яна ніколі не выходзіла без парыка, – растлумачыла панна Шацкі.
- Лангфэла глядзеў на яе з з непрыхаванай злосьцю.
- Вы не павінны былі тут нічога кранаць.
- Я больш нічога не кранала. Нічога.
- Жанчына аж паклала рукі на грудзі.
- Лу праз хустачку ўзяў нож для разразаньня кніг, які ляжаў на пасьцелі, і пільна яго агледзеў.
- Файная рэч.
- Ну й што, цяпер Вы верыце? – спытала яго Ан-Мары крыху зьедліва.
- Лу не адказаў, уважліва разглядаючы прыладу забойства. Вакол дзяржальна нажа абвіталася зьмяя, багата інкруставаная бірузою.
- Яна набыла яго ў Егіпце. Цікавілася археалогіяй.
- Зьвярніце ўвагу на рукі. Правая рука свабодная, а левая ляжыць на жываце.
- Панна Шацкі, яна была ляўшой?
- Пра што Вы падумалі, пане Лу? – са спакойнай зацікаўленасьцю спытаў Лангфэла.
- Нічога. Я падумаў, што гэта магло быць самазабойства.
- С. пацерла рукі ад задавальненьня. Выцягнула з мужавага пінжака цыгарэты і пайшла папаліць на кухню. Праз хвіліну на кухні зьявіўся яе заспаны сын.
- Прывітаньне, мама, – сказаў ён і выцягнуў з лядоўні сок.
- Калі ты вярнуўся? – спытала С. непрыветна, але падумала, што ўвогуле гэта яе ня тычыцца. Сын быў ужо зусім дарослы.
- Мама, я ўжо дарослы чалавек.
- Яна хацела была сказаць, што калі ўжо яны жывуць разам, трэба даста-соўвацца да пэўных чалавечых нормаў, але адно набрала паветра ў лёгкія ды змоўчала. Сын узяў шклянку й пакет з сокам і пайшоў у свой пакой. Зноў запанавала цішыня.
- Лангфэла ня верыў у самазабойства. Ён сьцьвярджаў, што Ульрыка была дзеля гэта занадта слабой. У фізічным сэнсе.
- Гэта вымагае моцы. Нож, здаецца, увайшоў па самае дзяржальна.
- Ці значыць гэта, што належыць выключыць кабетаў са сьпісу падазра-ваных? – спытала панна Шацкі і тут жа залілася чырвоным румянцам.
- Усе падазрона паглядзелі на яе.
- Вы бачылі яе апошняй, – азваўся Фрухт. – Паводле правілаў, вы падаз-раяцеся перадусім, – дадаў ён задаволена.
- Дарагі спадару Пуаро, гэта, мусіць, заўчасная выснова, – сказаў Ланг-фэла й халаднавата зірнуў на яго, а пасля адышоў, каб агледзець вокны ў спальні й бібліятэцы. Абодва былі зачыненыя з сярэдзіны.
- Вось жа, было зразумела, што забойца мусіў увайсці праз дзьверы на першым паверсе – і тады гэта быў нехта з іх, альбо звонку – тады гэта быў хтосьці іншы, каго яны ўвогуле маглі ня ведаць. На гэтым усё й спынялася.

– Дзе жыве гэтая сямейная пара? – спытаў Лу, спускаючыся па сходах у гасьціўню. – Чаму іх яшчэ няма? Ужо час сьнедаць.

– У іх у нядзелю выходны. Яны меліся паехаць да дачкі ў Баен, – адказала панна Шацкі.

– Тады хто б нам падаў сьняданак, калі б з Ульрыкай было... калі б нічога не здарылася?

Панна Шацкі нахмурылася:

– Далібог, ня ведаю. Ульрыка ўчора гаварыла зь імі. Напэўна, яны пакінулі халоднае мяса. Мы б самі сябе абслужылі.

– Не палічыце дзіўным, – Фрухт накіраваўся на кухню. – Сапраўды прыгатаваныя дзеве талеркі й хлеб, і нават гарбата насыпаная ў імбрык, – азваўся ён адтуль.

– Так, быццам яна ведала. Быццам падрыхтавала гэта. Гэта кажа на карысьць самагубства, спадарства, – заўважыў Лу.

– Бадай, няма чаго цягнуць, трэба патэлефанаваць у паліцыю, – сказала Ан-Мары.

Лангфэла схапіў яе за руку.

– Пачакай. Паліцыя нікуды не падзенецца.

– Доказы могуць выпарыцца, – нясьмела сказала панна Шацкі, – я маю на ўвазе пах забойцы, ці нейкія іншыя сьляды.

Лангфэла праігнараваў яе заўвагу. Прапанаваў спачатку ўсім пасьнедаць і выпіць кавы. Можа, нешта яшчэ прыйдзе ў галаву.

– Я сьмяротна галодны, – сказаў муж С., зьяўляючыся ў дзвярах кухні. На ім была старая паласатая піжама, у якой ён выглядаў, як пастаялец дома састарэлых. С. ненавідзела гэтыя палінялыя палоскі.

– Ты пайшла ўчора спаць да вячэры, і я нічога ня еў.

С. акінула яго ледзяным позіркам.

– Калі б можна было забіць вачамі, я быў бы ўжо мёртвы, – сказаў муж, а пасья абняў яе і пацалаваў. – А што са сьняданкам? Сёньня нядзеля.

С. вырашыла, што не дазволіць сабе кінуць чытаньне.

– Дапусьцім, што гэта нехта з нас, – пачаў Лангфэла з поўным ротам жаркога. – Хм, прабачце, зараз прыйдзе. Што гэта нехта з нас. Ці вы памятаеце, ці вы ў стане аднавіць нашыя гульні? Хто найчасьцей забіваў Ульрыку й зь якіх падставаў? Памятаеце?

– Здаецца, кожны яе забіў, прынамсі раз, – сказала Ан-Мары.

Панна Шацкі аж ускочыла зь месца.

– Я не, я не забіла яе аніразу.

– А чаму гэта? – падцяў яе сваім пытаньнем Фрухт, і панна Шацкі адразу ж зачырванелася, як півоня.

– Я б не асьмелілася. Колькі ўжо год яна давала мне працу.

С. пачынала губляць цяргеньне. Яны хадзілі па коле. Як яны маглі есьці ў такі момант? Проста банда ідыётаў. С. адклала кніжку й загадала мужу рэзаць карэйку. Празь імгненьне прыемны пах нядзельнай яечні абудзіў дзяцей. «Карміць, даваць есьці, харчаваць, гатаваць, – палова майго жыцьця круціцца вакол ежы. Калі б я жыла адна, нават і яйка б сабе не зварыла,» – думала С. За сьняданкам не атрымалася пазьбегнуць невялікай перабранкі з прычыны позьняга вяртаньня дадому. Скончылася тым, што сын пакінуў недаедзеную яечню й зачыніўся ў сваім пакоі. Праз хвіліну яны пачулі адтуль манатонную мэханічную музыку.

– Гаўнюк, – сказаў муж С. і выйшаў з кухні. Дачка, як нічога нікага,

папрасіла яе пафарбаваць ёй валасы ў чырвань. С адказала, што добра, што згода, але калі тая прыбярэ пасья сьняданья. А сама зачынілася ў лазенцы й чытала далей.

- Вам не здаецца, што гэта проста дзіўная сытуацыя. Што ўсе мы аўтары дэтэктываў, але калі з намі здарылася нешта такое, як у нашых кніжках, то ўсе мы сталіся бездапаможнымі, абсалютна бездапаможнымі, – азваўся Лу.

– Цікавае назіраньне, – падсумаваў Фрухт.

– У нас мала дадзеных, сітуацыя незвычайная, ніхто з нас ня мае алібі, цяжка акрэсьліць матывы... – пачаў Лангфэла.

Ан-Мары паклала сабе яшчэ лусту карэйкі.

– Адна думка, што сярод нас ёсьць забойца... Неяк гэта ўсё дзіўна.

– Добры дэтэктыў узяў бы нас нечым псіхалагічным. Як мяркуеце? – сказаў Лангфэла. – Яшчэ гарбаты?

Панна Шацкі як належыць паклала сталовы прыбор на пустую талерку.

– Думаю, што трэба патэлефанаваць у паліцыю.

Лангфэла грукнуў рукой па сталае й узняўся, быццам гэтая рэпліка раптам падштурхнула яго да дзеяння.

– Слухайце, – сказаў ён, – дамо сабе яшчэ адзін шанец. Пашукайма сьлядоў, сфармулойма ўлікі. Прапаную выйсьці вонкі й усё агледзець.

– Што Вы задумалі? – падазрона спытаў Фрухт.

– Калі гэта быў хтосьці звонку, ён павінен быў пакінуць нейкія сьляды, так ці не? Сьлед бота, недапалак і інш. Калі нічога не знойдзем, паклічам паліцыю.

Пэўна, было ў яго энтузіязме нешта захапляльнае, бо ўсе падарваліся з-за стала. Але толькі ня Лу.

– Мы ўсё затопчам, калі выйдзем такой гурмою, – сказаў ён, разглядаючы свае пазногі.

– Мы будзем хадзіць асьцярожна, – кінуў Лангфэла ўжо з уваходных дзьвярэй.

«Не, гэта не магчыма чытаць,» – падумала С.

Яе дачка асьцярожна пастукала ў дзьверы лазенкі і сказала, што ўжо распусьціла фарбу.

– Зараз іду, – адказала С.

Яна ўвайшла ў спальню Ульрыкі, імкнучыся не глядзець на цела, што ляжала на ложку: не атрымалася. Ульрыка ў дзённым сьвятле выглядала нашмат горш, яе не ратаваў нават парык. Кволыя, кастлявыя пальцы, што ляжалі на коўдры, нагадвалі сукаватае вецьце нейкага экзатычнага дрэва. Напаўадкрыты рот быў, як дзірка ў зямлі, што вяла ў нейкія сутарэнні, цёмныя й вільготныя. Аднак С. мела ўражаньне, што гэтае цела аніяк не зьвязанае са сьмерцю. Яно хутчэй нагадвала рэалістычную скульптуру, васковую фігуру, драматычную, але ня страшную. С. далікатна ўзяла нож, які ўсё яшчэ ляжаў на пасьцелі, і сьцерла з яго засохлую кроў. На дыбачках спусьцілася ўніз і праз прыадчыненья на тэрасу дзьверы выйшла ў парк. Адрозу ж адскочыла, бо ўбачыла здалёк Лангфэла й Ан-Мары – яны нечага шукалі пад рададэндронамі. Убачыла яна таксама й панну Шацкі – тая засяроджана корпалася каля каштанавай алейкі. Далёка, на пачарнелых ад сонца й дажджу арэлях гушкаўся Лу, палячы цыгарэту. Ён нешта крыкнуў Лангфэла й Ан-Мары. С. завярнула й выйшла на вуліцу праз парадныя дзьверы. Яна адразу пачула шамаценьне – гэта Фрухт калупаўся прутком у засохлым лісьці тут жа пад вокнамі Ульрычынай спальні. С. ад яго аддзяляла некалькі крокаў. Моцна сьціснуўшы нож,

яна па-кашэчы падкралася да яго. С. нават узрадавалася, што гэта будзе Фрухт – не любіла яна яго.

– Прачынайся, ты забіты, – сказала яму С., а ён здрыгануўся й павярнуўся да яе.

Тады С. нанесла ўдар. Ягонья вочы пашырыліся, а пасьяля позірк раптам стаў невідучым і накіраваўся ў неба. Фрухт асеў на зямлю, ня глядзячы на яе, заняты сваім сконам. Яна не чакала. Вярнулася ў дом, абрусам выцерла нож і паклала яго на стол у гасьцёўні.

Лангфэла спатнеў. Вялікія кроплі поту сыцякалі па ягоным твары. Падбародзьдзе дрыжэла.

Панна Шацкі, на гэты раз белая, як крэйда, набірала нумар паліцыі.

– Чакайце, калі ласка, – азвалася ўладным голасам Ан-Мары. – Цяпер справа праясьнілася. Лу, гэта ты. Толькі ты быў бліжэй за ўсіх ад дому.

– Не выдурняйся. Я быў гэтаксама далёка, як і вы. Паглядзі, дзе арэлі.

– Ты мог бы прабегчы гэтую адлегласць за 20 секундаў, нанесці ўдар і вярнуцца. Ты быў з Фрухтам на пяньку.

– Ты ашалела! Паводзіш сябе так, быццам бы мы высвятляем, хто зьёў саладжэнік з кладоўкі. Тут людзі паміраюць.

– Калі ласка, паклічам паліцыю. Я баюся, баюся, – шаптала панна Шацкі.

– Забойца кружляе па доме. Яна не памерла, толькі нас забівае. Вам такое не прыйшло ў галаву? Што яна вампір, – сказаў раптам Лу і абаперся галавою аб сыяну. – Едзем адсюль.

Ан-Мары наліла ўсім па шклянцы віскі.

– Лу, мы цывілізаваныя людзі. Я не хачу слухаць гэтых прымітыўных бздур, – сказаў Лангфэла й адным духам глынуў зьмесьціва шклянкі, не чакаючы лёду. Лу глядзеў на яго дзіўным позіркам, быццам бы ў ім была добра схаваная нянавісьць.

С. выйшла з лазенкі, на ўсялякі выпадак спусьціла вадку, каб апраўдаць гэтую доўгую затрымку. Яе дачка сядзела з расплеценымі валасамі задам да дзвярэй. Цяпер С. акулала старую зубную шчотку ў фарбу й накладала чырвань на доўгія сьветлыя валасы.

– Ты ўпэўнена, што гэты колер табе пасуе? – спытала яна. – Руды старыць.

– Гэта добра, буду выглядаць на 20 гадоў.

С. уздыхнула. Фарба крывавіла валасы пасмамі густой чырвані. Ёй была прыемная гэтая гульня з колерам. Яна падумала, ці не зьмяніць ёй таксама колер валасоў – з сьветла попелных перайсьці на чырвоныя. Але ёсьць у чырвані нешта вульгарнае, нешта вельмі кічавае. «Буду выглядаць як дворнічыха». Раптам ёй захацелася некуды выйсьці, вырвацца зь нядзельнай задухі. Яна весела прапанавала ўсім паабедаць у рэстарачыні. Так, хадзем да індыйскай, той, каля гандлёвага цэнтру, так, там нядорага й даюць вялікія порцыі.

– Я ўжо дамоўлены, – крыкнуў сын са свайго пакою.

Нічога, пойдзем сабе ўтрох.

– Назад – ты за рулём, – аб’явіў муж, як заўжды, калі меў ахвоту на піва.

С. падумала, што калі ён захоча, то можа мець добрую рэакцыю, але згадзілася. «Мы ўсё ж цывілізаваныя людзі!» – сказала яна сама сабе, пераймаючы Лангфэла.

Пакуль С. чакала дачку, якая мела вымыць і высушыць свае новыя зыркарудыя валасы, ёй удалося прачытаць яшчэ два разьдзелы.

Паліцыя прыехала ў час ланчу – камісар Фантанэ ў цывільным – у доўгім

плашчы й капелюшы, ягоны асістэнт Нейкі ў форме, тры службоўцы і два сьпецыялісты – адзін з фотаапаратам, другі – з валізаі. Праз гадзіну прыехаў доўгі чорны аўтамабіль і забраў цела Ульрыкі. Яшчэ праз гадзіну – цела Фрухта. Письменьнікі й панна Шацкі скупіліся на кухні, як чародка спужаных авечак. Лу паведаміў пра свой ад’езд, але сутыкнуўся з рашучым пратэстам камісара Фантанэ.

– Бесчалавечна загадваць нам заставацца тут да заўтра, – сказаў Лу. – Так ці іначай, а спаць у гэтым доме я ня буду. Калі ласка, зарэзервуйце мне гатэль у Баене.

Фантанэ запрашаў да пакоя ў бібліятэцы, насьпех зладжанага для допыту, аднаго чалавека за адным і задаваў слухныя пытаньні. Разам яны ўзгаднілі, што пытаў ён у іх пра адное й тое ж, нават у той жа пасьядоўнасьці. Якія стасункі лучылі вас з Ульрыкай, як доўга вы адно аднаго ведалі, як часта бачыліся, што рабілі ў ноч забойства – момант за момантам, як вы лічыце, ці магло падчас вашага тут знаходжаньня здарыцца нешта такое, што б паслужыла непасрэднай прычынай злачынства, ці ведаеце вы й наколькі блізка ведаеце астатніх гасьцей. Пасья абеду прыехаў яшчэ цэлы атрад паліцэйскіх, якія сістэматычна пра часалі парк і ваколіцы палацыка. Паслалі таксама па прыслугу. Яны прыбылі вечарам у стане, блізкім да сардэчнага прыступу.

– Ці маеце Вы якія-небудзь падазрэнні, камісар? – спытаў яго пасья ўсяго Лангфэла.

У гэтым пытаньні прагучалі ноткі фамільярнасьці, быццам Лангфэла хацеў падкрэсьліць, што размаўляе як роўны з роўным.

– Нават калі б меў, то Вам не сказаў бы. Вы павінны гэта ведаць. Вы ня просты падазроны. Вы – аўтар дэтэктыўных раманаў. У вашай прысутнасьці кожнае злачынства мусіць здавацца больш вытанчаным, чым яно на праўду ёсьць.

Пасья камісар папрасіў аўтограф у нататнік.

– Калі ласка, напішыце «Для камісара Фантанэ», – дадаў ён.

У час гарбаты за Лу прыехала таксоўка. Ён разьвітаўся з усімі, нікому ня глядзячы ў вочы. А пасья Лангфэла сказаў Ан-Мары:

– Гэта ён. Галаву даю, што гэта ён. Адкуль яна яго выцягнула? Ведаеш якую-небудзь з ягоных кніжак?

– Вядома, ведаю, – адказала Ан-Мары з абурэньнем. – Ён – найбольшая надзея дэтэктыўнага рамана ў Амерыцы. Часам тваё невуцтва й зацукленасьць на сабе ўражваюць мяне, Джон. Ты ўвогуле чытаеш што-небудзь, акрамя свайго?

– Ён быў нейкі дзіўны...

– Ён быў уражаны й не хаваў гэтага, як ты.

Лангфэла дастаў з кішэні насоўку й выцер лоб.

– Я не хаваю. Проста я не цяплю істэрычнасьці. Я спрабую зразумець. Ты ўпэўнена, што... ён – гэта ён? Ты бачыла яго перад тым? Можа, нехта падрабіўся пад яго? – Джон Лангфэла ўжо складаў насоўку роўным квадратам. – Няма выйсьця – альбо ён, альбо панна Шацкі.

У гэты момант у кухню зайшоў асістэнт і загадаў ім ісьці ў свае пакоі.

– А паліць можна? – спытаў Лангфэла зласьліва, і было відаць, што ён пакрысе прыходзіць у сябе.

Яны мусілі чакаць на столік. Замовілі нейкія вострыя стравы з ягняціны, а дачка-вэгетарыянка – грыбы ў шпінаце й браколі з сырам. Да гэтага яшчэ вялікія лусты хлеба з часныком. Яны больш прыглядаліся да людзей вакол

сябе, чым размаўлялі. Калі ўжо аплацілі рахунак, С. выйшла ў прыбіральню і, мыпчы рукі, паглядзела на сябе ў люстэрка. С. здзівілася, якая яна звычайная. Ніколі раней яна гэтага не заўважала. Калі б яна не была сабою, а кімнебудзь зусім іншым, яна ніколі б не зьвярнула на сябе ўвагі. Звычайная кабета сярэдняга веку, што хавае сівізму пад сьветла попелымі валасамі. І тое, што апраналася, як чыноўніца. Але, урэшце, яна й была чыноўніцаю. Гэтыя блузкі й жакеты, гэтыя сьціплыя завушніцы. Гадзіннік на бранзалетцы. Колер памады, які ні да чаго не стасуецца, уласна, цень колеру, цень памады. Вочы, якія відочна блякнуць, страчаюць выразнасьць. Цела ані надта тоўстае, ані надта худое, маленькі жывоцік – у ейным веку рэч дазволена. Тонкія залацістыя акуллары, якія яна апранае для чытаньня. Хадзячая нікасьць. Спадарыня Нікто.

С. з прыемнасьцю выйшла з прыбіральні проста ў хол гатэлю. Упэўненым крокам яна прайшла каля рэцэпцыі, дзе Лу, нахіліўшыся, запаўняў рэгістрацыйны бланк. На драўлянай аправе ключа С. заўважыла нумар яго пакою – пяцьсот нейкі, пяты паверх. Падымаючыся так высока, яна засоплася. І яшчэ гэты халерны абцас – зусім разбоўтаўся. Па дарозе С. шукала патрэбны прадмет, але ўбачыла толькі даволі вялікі цяжкі гліняны вазон на пляцоўцы паміж паверхамі. Не спыняючыся, яна выліла з яго ваду на дыван, а кветкі выкінула некуды ў цемру калідора. Вазон ёй удалося ўціснуць у сумку. С. зрабіла выгляд, быццам адчыняе нейкія дзьверы, калі зьявіўся Лу з нашэньнікам і валізамі. Яны не зьвярнулі на яе ўвагі. Вельмі добра. С. пачакала, пакуль хлопец выйдзе, і сьмела рушыла, выцягваючы з торбы цяжкі вазон. Але ён выявіўся непатрэбным. Лу, як і ўсе гатэльныя госьці, найперш падшоў да акна балкона й шырока яго расчыніў. С. падбегам кінулася да Лу. Засьпеты зьнянацку, ён ня здолеў нават азірнуцца.

С. выцягнула з торбачкі збан і асьцярожна паставіла яго на столік, пасля паправіла валасы перад люстэркам і вярнулася ў залу.

– Колькі можна сядзець у туалете? – рытарычна запытаўся муж.

Калі сям’я вярнулася дадому, ужо сьцямнела. З пачуцьцём цяжкасьці ад пераяданьня С. уселася ў фатэль і зноў пачала чытаць.

Слухаўку падняў Лангфэла. Яны сядзелі ўтраіх унізе ў гасьцёўні й пілі віно. Фламандка на хуткую руку змайстравала ім нейкую вячэру, але амаль ніхто ня зьёў ні кавалачка.

– Лу загінуў, – сказаў Лангфэла й апусьціўся на канапу. – Выкінуўся з акна. Званіў Фантанэ.

На доўгую хвіліну запанавала напружаная цішыня.

– Ты меў рацыю, гэта ясная справа. Ён забіў спачатку Ульрыку, а Фрухт відавочна нешта ведаў, таму Лу пазбавіўся ад яго. Цяпер забіў сябе. Сумленьне ня вытрымала. – Ан-Мары асушыла кілішак.

– Я ўражаная вашай праніклівасьцю, – загаварыла панна Шацкі, палымнеючы ад эмоцыяў, як цыкламен. – Тады гэта канец кашмару... хаця Лу быў такі мілы, не падобны да забойцы...

– Забойцы ніколі не падобны да забойцаў, гэта старое правіла ў напісаньні дэтэктываў. Найбольш падазроны той, хто выглядае найнявіньней. Дзе такое бывае, каб дзіця забівала? – Францужанка замаўчала, але тут жа пачала сама сабе адказваць, – Вядома, у Агаты Крысьці.

– Можа, пагуляем у забойцу? – раптам прапанаваў Лангфэла зласьліва-задаволеным тонам.

Было заўважна, што ён крыху нападпітку.

– Нас вельмі мала, – сказала панна Шацкі.

На жаль, у яе не было пачуцця гмару. У той момант другі раз зазваніў тэлефон, слухаўку ўзяла Ан-Мары.

– Камісар Фантанэ будзе тут праз лічаныя хвіліны. У яго ёсць нейкія неадкладныя пытаньні.

Лангфэла напоўніў ім кілішкі й пайшоў на кухню па чарговую бутэльку віна. Там ён шукаў па шуфлядах гляйсар, бо фламандка сышла, заплаканая, дадому адразу пасья таго, як падала ім вячэру. Чакаючы камісара, яны размаўлялі пра тастамент Ульрыкі. Панна Шацкі патлумачыла ім, што амаль усё адыходзіць да Фонду, што, уласна, з учорашняга дня палацк стаўся асяродкам творчай працы пісьменьнікаў дэтэктыўнага жанру.

– Гэта гучыць як жарт Усявышняга. Як Божы сьмех. Камічны абсурд, – Лангфэла гуляўся кілішкам. – Але так, тут жа будзе добра пісацца. Ідэальнае месца!

С. прапанавала мужу адкаркаваць бутэльку віна. У барчыку быў адно нейкі egrі bikawer, але ёй, шчыра кажучы, было ўсё адно. Стукнуліся кілішкамі, і яна вярнулася да чытаньня, а ён да тэлевізара.

Фантанэ быў непрыемна здзіўлены іх добрым настроем. Тым ня менш, ён дазволіў напоўніць сабе кілішак і адразу ж паведаміў, што мае ўсе падставы падазраваць: сьмерць Лу не была самагубствам. Здавалася, што ўмомант усе працьверазелі. Камісар апавёў пра таямнічае зьяўленьне вазона для кветак («Быццам бы нехта спачатку хацеў яго ўдарыць гэтым тупым прадметам»), а пасья выцягнуў з кішэні доўгі бліскучы прадмет.

– Абцас! – машынальна выгукнула Ан-Мары.

– Не, не, вы па-за падазрэннем. Немагчыма было б выбрацца адсюль незаўважнымі, прыехаць хутчэй за Лу ў Баен і вярнуцца. Зрэшты, вы ж былі адно ў аднаго на вачах, праўда? – спытаў камісар і сарамліва кінуў позірк на абутак дзьвюх жанчын. Тады панна Шацкі, ізноў белая, як сыяна, сказала яму пра меркаваньні Лу. Што Ульрыка не памерла, а калі памерла, то забівае ўсіх з таго сьвету.

– Перастаньце, панна Шацкі, слухаць гэтага не магу, – забурчэў Лангфэла. – Пане камісару, Вы ня думалі, што з нейкіх прычынаў, напрыклад, ад нерваў, Лу мог сам узяць гэты вазон, а абцас належыць, ну, скажам, пакаёўцы ці папярэдняму пастаяльцу? Ведаеце, пэўна, Вам гэта падасца нахабствам, але мы ўжо ўсё высьветлілі. З нейкіх, дагэтуль нам невядомых прычынаў – мы можам пра іх толькі здагадацца – Лу забіў Ульрыку. Можа, справа была ў нейкім запісе, у нейкіх абавязальніцтвах...

– Можа, ён баяўся яе расчараваць, – задуменна дадала Ан-Мары.

– ... гэтага мы дакладна ня ведаем. Так ці інакш, Фрухт быў сьведкам чагосьці, нешта ведаў альбо пра нешта здагадаўся, таму Лу быў вымушаны ад яго пазбавіцца. Ён рабіў выгляд, што гайдаецца, а насамрэч чакаў толькі моманту, каб нанесці ўдар. Калі мы шукалі ўлікаў, ён падбег да Фрухта й забіў яго тым самым нажом для разразаньня старонак, якім раней – Ульрыку...

– ... аднак жа ён ня вытрымаў згрызотаў сумленьня, – падхапіла яго словы Ан-Мары. – Ня мог вынесці таго, што зрабіў. Таму й аддзяліўся ад нас. Бо насамрэч шукаў магчымасьці дзеля самагубства.

Фантанэ ўздыхнуў і сказаў, што сапраўды гэта ўсё вельмі пераканаўча. Аднак пасья, замест таго каб паддацца трыумфальнаму настрою, пачаў за-

пытваць іх пра зусім іншыя рэчы. Напрыклад, спытаўся, ці ведаюць яны, колькі ў іх чытачоў.

– Як гэта, колькі чытачоў, – здзівілася Ан-Мары. – Вы пытаецеся пра накладды?

Фантанэ запісваў на сурвэтцы іх прыблізныя лічбы.

– Калі кніга знаходзіцца ў публічнай бібліятэцы, яе чытаюць некалькі чалавек, гэта таксама трэба ўлічыць, – патрабаваў дакладнасьці Лангфэла.

– Магчыма, гэта сотні тысячаў чалавек, – азваўся камісар і здзіўлена прысьвіснуў. – А ці ведаеце вы, што гэта за людзі?

– У пераважнай большасьці жанчыны. Жанчыны чытаюць больш, – не без прыемнасьці адзначыла Ан-Мары.

Лангфэла быў у больш задуменым настроі.

– У пэўным сэнсе яны павінны нечым нагадваць нас. Павінна быць нешта супольнае паміж намі, інакш бы мы не паразумеліся. На гэты конт у мяне свая тэорыя: чытаньне дэтэктываў мае характар чыста тэрапэўтычнай кампенсацыі. Вазьміце пад увагу гэтыя, – Лангфэла кінуў позірк на аркушык з вылічэньнямі камісара, – колькі сотняў тысячаў чытачоў. Калі б яны не чыталі дэтэктываў, то з пэўнасьцю сталі б забойцамі, – зарагатаў ён.

Камісар Фантанэ абвёў колам папярэдні вынік і ўздыхнуў. С. неспакойна паварушылася. Зірнула на мужа – той драмаў перад тэлевізарам. «А ён па-старэй», – падумала яна.

Ан-Мары няпэўнымі крокамі накіравалася наверх, зрабіўшы рукой знак, маўляў, «зараз вярнуся». Панна Шацкі дробнымі глыточкамі піла сваё віно. Вочы яе блішчэлі. Мужчыны размаўлялі пра сутнасьць пісьменьніцтва. Фантанэ задаў Лангфэла адвечнае пытаньне, якое задаюць аўтарам, – адкуль ён бярэ задумы.

– Напраўду ня ведаю, адкуль да мяне прыходзяць ідэі. Я проста ўважліва назіраю за рэчаіснасьцю. Фантазія рэч другасная, – Лангфэла казаў гэта так, быццам бы перад ім была вялікая аўдыторыя. – Дзевяноста працэнтаў посьпеху – гэта працавітасьць. Мне проста брыдка бачыць людзей, што трацяць час на розную лухту. Напісаць раман мог бы кожны. Я паходжу з сям'і, дзе цэняць уменьне арганізоўваць час і творчую працу. А перадусім – лагічнае мысьленьне. Рэчаіснасьць нашмат больш лагічная, чым мы пра яе думаем. Бо...

– Мне трэба выйсьці, – раптам сказала С. – Нешта я пераела. Гэта вострая ягняціна паліць мне страўнік.

Яе муж уздрыгнуў, яго непрытомны позірк прабег па ёй і беспамылкова трапіў ізноў у тэлевізар. Муж кінуў галавой, і С. апранула чаравікі й узяла плашч. Аднак падумала, што ён не спатрэбіцца, і зноў павесіла яго на вешалку. Праз чвэрць гадзіны, а можа й меней, С. вярнулася. Муж не зьмяніў паставы.

– Лепей? – спытаў ён.

– Лепей, – адказала С.

– ... усё, рана ці позна, магчыма высветліць рацыянальным шляхам, – дагаварыў Лангфэла.

Фантанэ пагадзіўся з ім.

– Інакш я не працаваў бы ў паліцыі. Але Вы мусіце прызнаць, што сустракаюцца невырашальныя справы. У нашым архіве іх цэлая паліца.

– Ах, як цікава! Я з прыемнасьцю пазнаёміўся б калі-небудзь з такімі прыкладамі. Можа, нарадзілася б якая кніжка.

Камісар зазьбіраўся сыходзіць, і калі ўжо стаяў ля дзвярэй, сказаў, вагаючыся:

- Ведаеце, я не такі дэтэктыв, як у вашых кнігах, калі такія, як у вас, увогуле існуюць...

- Што Вы маеце на ўвазе?

- Што ў жыцці гэта ўсё выглядае інакш. У вас злачынства нейкае мізэрнае, убогае, зьведзенае да звычайнай справы, пазбаўленае сапраўднага жаху. У вашых кніжках галоўнае – знайсці яго матывы й выкрыць злачынцу, быццам бы гэта ўсё выправіць. Шэраг ірацыянальных дзеянняў і вельмі рацыянальнае вырашэнне. Вы самі ў гэта верыце? Вас гэта не расчароўвае?

- Расчароўвае? Але ж мы імкнемся адно да праўдзівасці!

- Ба! А што ж гэта такое – праўда? – Фантанэ пацёр лоб, як бездапаможнае дзіця. – Мяне больш цікавіць механізм, якім чынам гэта ўсё робіцца. Галоўнае – зразумець механізм.

- Як? – пафасна выкрыкнуў Лангфэла.

- А калі не высвятляць, а зацямяць? Не спрашчаць, а ўскладняць? Што вы думаеце пра такі метад?

- Што, халера бяры, Вы хочаце гэтым сказаць?

- Што, напраклад, рацыянальны падзеі можна спасьцігчы толькі ірацыянальна...

- Вы мяне ўражваеце, пане камісару, – раптам сказала панна Шацкі. – Вы маеце на ўвазе дух Ульрыкі?

- Ах, не, вы не зразумелі. Прашу разьвітацца за мяне з спадарыняй дзю Лак. Зрэшты, заўтра ўсё адно пабачымся.

Фантанэ закрочыў да выхаду. Лангфэла жэстам рукі затрымаў яго.

- Я скажу па яе, – сказаў ён і рушыў наверх.

- Што цяпер са мною будзе? – запытала панна Шацкі з выразам твару малой дзяўчынкі.

Фантанэ задумаўся, але не пасьпеў адказаць, бо зверху пачуўся грукат і пералаяканы, невыкрык Лангфэла.

Панна Шацкі кінулася на шыю камісару Фантанэ й зарыдала ў істэрыцы:

- Яна мёртвая, мёртвая, праўда? Яе таксама забілі. Нас усіх заб'юць.

Камісар гладзіў яе па галаве, спрабуючы супакоіць.

- Вам нічога не пагражае. Вы ж ня пішаце кніжак, праўда?

Пасьля ён спакойна падышоў да тэлефону й набраў нумар паліцыі. Цэлую гадзіну Фантанэ адчуваў на сабе нечы дзіўны, засяроджаны, уладны позірк.

С. адклала кніжку, хоць да канца ёй засталася ўсяго адна старонка. Яна пацягнулася й пайшла на кухню распусьціць сабе таблетку ад пякоткі. Ёй ужо не хацелася дачытваць. Пасьля С. села каля мужа, і яны да поўначы разам глядзелі нейкі амерыканскі фільм, поўны пагоняў і страляніны.

Раніцай, калі С. выпускала ката на балкон, яна ўбачыла, як да яе дома пад'ехаў паліцэйскі аўтамабіль. Ubачыла, як з яго выйшлі трое мужчынаў і накіраваліся проста да яе лесьвічнай пляцоўкі. Адзін з іх быў апрануты ў плашч і сьмешны, нямодны капялюш. Ёй падалося, што яна аднекуль яго ведае.